

‘Kennelijk wordt bedoeld’

Een optimale interpretatie van juridische argumentatie?

H. José Plug

In de pragma-dialectische benadering van drogredenen kan het gebruik van onduidelijke of ambigue formuleringen opgevat worden als een overtreding van een van de discussieregels voor een kritische discussie: de taalgebruiksregel. Deze discussieregel speelt ook een rol bij de beoordeling van juridische argumentatie. Motiveringsklachten over onduidelijk taalgebruik in de argumentatie van de rechter kunnen worden voorgesteld aan de Hoge Raad. Deze klachten worden in principe gehonoreerd als wordt vastgesteld dat inderdaad niet is voldaan aan de eis van duidelijkheid. Als de Hoge Raad een motiveringsklacht van partijen over onduidelijk taalgebruik afwijst, geeft de Hoge Raad soms aan wat in het vonnis van de rechter ‘kennelijk wordt bedoeld’. Het is de vraag in hoeverre zo’n interpretatie in pragma-dialectische termen opgevat kan worden als een optimale interpretatie. In deze bijdrage wordt nagegaan welke criteria worden aangelegd bij de beoordeling van motiveringsklachten over onduidelijk taalgebruik in juridische argumentatie.

1 Inleiding

Aan juridische argumentatie wordt, net als aan niet-juridische argumentatie, de eis van duidelijkheid gesteld. Zowel de protagonist als de antagonist moeten zo duidelijk mogelijk onder woorden brengen wat ze bedoelen en ze moeten uit elkaars woorden zo goed mogelijk proberen te achterhalen wat zij tot uitdrukking willen brengen. In de pragma-dialectische argumentatietheorie van Van Eemeren & Grootendorst (1982, 2000) wordt het gebruik van onduidelijke of ambigue formuleringen opgevat als een onduidelijkheidsdrogreden of een ambiguïteitsdrogreden, als door die formuleringen het oplossen van een verschil van mening wordt bemoeilijkt. Door misbruik te maken van onduidelijkheden of dubbelzinnigheden wordt een van de discussieregels voor een kritische discussie overtreden: de taalgebruiksregel.

In Nederland lijkt deze discussieregel, hoewel niet zo expliciet geformuleerd, ook een belangrijke rol te spelen in juridische procedures. Van rechters wordt verwacht dat zij hun argumenten zo helder mogelijk tot uitdrukking brengen. Als een procespartij van oordeel is dat de argumentatie van de (lagere) rechter niet duidelijk is, kan die partij zijn bezwaar in de vorm van een motiveringsklacht voorleggen aan de Hoge Raad.

In mijn bijdrage ga ik in op de manier waarop de Hoge Raad verschillen van mening beoordeelt die betrekking hebben op onduidelijkheden en dubbelzinnigheden in de motivering van rechterlijke beslissingen. Aan de hand van analyses van beslissingen van de Hoge Raad over dit type motiveringsklachten probeer ik te achterhalen

welke beoordelingscriteria er worden aangelegd en in hoeverre deze overeenkomen met beoordelingscriteria voor niet-juridische argumentatie.

2 Overtreding van de taalgebruiksregel

Drogredenen worden in de pragma-dialectische argumentatietheorie geanalyseerd als niet-correcte discussiezetten waarin een discussieregel overtreden is. Dit houdt in dat een drogreden gedefinieerd wordt als een taalhandeling die een poging om een verschil van mening op te lossen frustreert of negatief beïnvloedt. Door misbruik te maken van onduidelijkheden of dubbelzinnigheden wordt de taalgebruiksregel overtreden. Deze regel luidt als volgt:

Discussianten mogen geen formuleringen gebruiken die onvoldoende duidelijk of verwarrend dubbelzinnig zijn en moeten de formuleringen van de tegenpartij zo correct mogelijk interpreteren.

In een discussie kunnen verschillende soorten onduidelijkheid voorkomen: onduidelijkheid die wordt veroorzaakt door de manier waarop de discussie of het betoog gestructureerd is, onduidelijkheid door implicietheid, onbepaaldheid, onbekendheid, vaagheid, enzovoort. Nauw verwant aan de onduidelijkheidsdrogreden is de ambiguïteitsdrogreden, waarbij de oplossing van een geschil gefrustreerd kan worden door bijvoorbeeld semantische, referentiële of syntactische ambiguïteit.¹

Deze verschillende vormen van onduidelijk of ambigu taalgebruik kunnen in principe ook voorkomen in rechterlijke uitspraken. De vraag of ambiguïteit of onduidelijkheid in dit type juridische teksten beschouwd kan worden als een overtreding van de taalgebruiksregel, hangt samen met de vraag of een juridisch proces beschouwd kan worden als een kritische discussie. In de pragma-dialectische benadering wordt een juridische procedure opgevat als een specifieke, geïnstitutionaliseerde vorm van een kritische discussie.² Hoewel sommige regels voor juridische procedures verschillen van de regels voor een kritische discussie, lijkt dat niet het geval te zijn bij de eisen die worden gesteld aan de begrijpelijkheid van de motivering van rechterlijke uitspraken.

3 Motiveringsklachten over onduidelijkheid

In de wet is bepaald dat beslissingen van de rechter gemotiveerd moeten worden. Als procespartijen van oordeel zijn dat een rechterlijke uitspraak bepaalde gebreken vertoont en dat bepaalde vormen niet in acht zijn genomen, kunnen zij de Hoge Raad vragen de uitspraak te vernietigen. De Hoge Raad gaat na of in de motivering van de beslissing van de lagere rechter motiveringsgebreken kunnen worden geconstateerd. De drie categorieën motiveringsgebreken die de Hoge Raad onderscheidt, zijn 'de onbegrijpelijke motivering', 'het verzuim essentiële stellingen van partijen te vermelden' en 'kennelijke vergissingen bij het vaststellen van de feiten'. Van deze motiveringsgebreken is 'de onbegrijpelijke motivering', die op zichzelf weer uit heel verschillende subcategorieën bestaat, de belangrijkste. De subcategorie die betrekking heeft op formuleringen en taalgebruik in de motivering wordt door onder andere Veegens (1989) als volgt aangeduid:

Aan de eis van duidelijkheid wordt niet voldaan:

- aan overwegingen kan 'slot noch zin worden toegekend';
- de motivering is voor verschillende uitleg vatbaar (p. 233).

De verschillende categorieën motiveringsgebreken zijn ontwikkeld op grond van een groot aantal rechterlijke uitspraken en de manieren waarop de gebreken daarin geformuleerd worden, kunnen nogal verschillen.³ Met de formuleringen 'aan overwegingen kan slot noch zin worden toegekend' en 'de motivering is voor verschillende uitleg vatbaar' wordt bij wijze van standaardvoorbeeld aangegeven wanneer niet aan de eis van duidelijkheid is voldaan. Deze formuleringen zijn overgenomen uit arresten van de Hoge Raad uit het verleden. Het eerste standaardvoorbeeld kan worden opgevat als een aanduiding van gevallen waarin in het geheel niet kan worden uitgemaakt wat een overweging inhoudt. Het tweede standaardvoorbeeld kan worden opgevat als een aanduiding van gevallen waarin niet kan worden uitgemaakt wat een overweging precies inhoudt omdat de formulering ervan dubbelzinnig is.

Een motiveringsklacht van een procespartij over de onbegrijpelijkheid van formuleringen of onduidelijk taalgebruik in een vonnis kan in pragma-dialectische termen opgevat worden als een beschuldiging dat de taalgebruiksregel overtreden is. Aan de hand van een aantal voorbeelden zal ik laten zien hoe de Hoge Raad deze beschuldigingen beoordeelt.

3.1 Aan overwegingen kan 'slot noch zin worden toegekend'

Uit de jurisprudentie blijkt dat motiveringsklachten over onduidelijk taalgebruik onder andere betrekking hebben op referentiële onduidelijkheid. Een voorbeeld van deze vorm van onduidelijkheid doet zich voor in een geschil (HR 16 oktober 1998, *NJ* 1999, 3) tussen Finkenburgh, die veiligheidsgordels en kinderzitjes voor auto's fabriceert, en Van Mansum, die de gordels en de zitjes ontwerpt. Nadat uit een vergelijkend warenonderzoek blijkt dat de kindergordels onvoldoende veilig zijn, valt de omzet terug. De ontwerper, Van Mansum, stelt dan dat hij schade heeft geleden door wanprestatie van de fabrikant. Hij eist ontbinding van de overeenkomst en een schadevergoeding. De rechtbank wijst de vordering af, waarna de ontwerper in hoger beroep gaat. Het Hof stelt de ontwerper in het gelijk en vernietigt het vonnis van de rechtbank. De overeenkomst wordt ontbonden en de fabrikant wordt veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding. De argumentatie van het Hof luidt als volgt:

Gelet op de inhoud van de door partijen over en weer overgelegde producties, beschouwd in onderling verband en samenhang (curs. HJP) is afdoende bewezen dat Finkenburgh jegens Van Mansum wanprestatie heeft gepleegd. Finkenburgh heeft geen bewijs terzake voormeld aangeboden.

Derhalve is komen vast te staan, dat Finkenburgh jegens Van Mansum wanprestatie heeft gepleegd.

De fabrikant, Finkenburgh, gaat in cassatie. Hij verwijt het Hof dat het is tekortgeschoten in de motivering van zijn oordeel. Finkenburgh is van mening dat het Hof onvoldoende inzicht verschaft in welke producties uit het omvangrijke procesdossier precies bedoeld zijn. De overgelegde producties ondersteunen namelijk niet alleen het standpunt van Van Mansum, maar bevatten volgens Finkenburgh ook elementen ter ondersteuning van zijn standpunt:

het Hof [kon] de stellingen van Van Mansum niet voor bewezen houden onder loutere verwijzing naar de overgelegde producties met de toevoeging 'beschouwd

in onderling verband en samenhang', maar het Hof had (nader) behoren aan te geven welke gronden uit hoofde van deze producties het Hof tot deze bewijswaardering brachten.

De Hoge Raad is het met Finkenburgh eens en wijst bij de beoordeling van deze motiveringsklacht op het grondbeginsel van een behoorlijke rechtspleging:

dat elke rechterlijke beslissing tenminste zodanig moet worden gemotiveerd dat zij voldoende inzicht geeft in de aan haar ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor partijen als voor derden controleerbaar en aanvaardbaar te maken. In het onderhavige geval heeft het Hof niet aan zijn motiveringsplicht voldaan. Ook tegen de achtergrond van het debat tussen partijen valt immers uit 's Hofs arrest niet op te maken op grond van welke van de vele overgelegde stukken het bewezen heeft geoordeeld dat Finkenburgh jegens Van Mansum wanprestatie heeft gepleegd.

In een recenter arrest (HR 29 juni 2001, *NJ* 2001, 494) werd een vergelijkbaar geval van onduidelijke referentie aan de orde gesteld. De Hoge Raad maakt daarin onomwonden duidelijk dat deze manier van motiveren onaanvaardbaar is:

Uit de verwijzing door de Rechtbank naar een processtuk – zonder nadere aanduiding van de passages die daarin van belang zijn – dat op zijn beurt weer in algemene zin verwijst naar een ander processtuk, waarin vervolgens weer naar verklaringen in een proces-verbaal wordt verwezen, [kan] onvoldoende inzicht worden gekregen in de aan de beschikking van de Rechtbank ten grondslag liggende gedachtegang.

In datzelfde arrest geeft de Advocaat Generaal, Bakels, in zijn conclusie een mogelijke verklaring voor deze manier van motiveren, maar hij wijst bovendien op de nadelen ervan:

Naar valt aan te nemen ligt daaraan telkens de gedachte ten grondslag, dat aldus efficiënt wordt gewerkt. Maar ook in rechtspleging geldt dat goedkoop meestal duurkoop is, in dit geval doordat een omweg langs de Hoge Raad naar dezelfde of een andere rechter noodzakelijk wordt. Is dat efficiënt?

De kans dat een motiveringsklacht over onduidelijk taalgebruik succes heeft, is dus groot als de onduidelijkheid tot gevolg heeft dat op geen enkele manier bepaald kan worden welke argumenten de rechterlijke beslissing rechtvaardigen. Die onduidelijkheid kan veroorzaakt worden door het gebruik van referentiële woorden zoals 'bovenstaande', 'eerdergenoemde' en 'hiervoor genoemde' als daarmee wordt verwezen naar argumenten die niet in een vonnis tot uitdrukking komen.⁴ Buiten het vonnis kunnen er weliswaar argumenten naar voren zijn gebracht die de beslissing mogelijk ondersteunen, zoals in het bovenstaande voorbeeld, maar door onduidelijke referentie kan niet worden uitgemaakt welke argumenten bij de beoordeling van de argumentatie betrokken moeten worden. De rechter suggereert een afdoende verdediging van zijn beslissing, maar in feite onttrekt hij zijn argumentatie aan beoordeling, waardoor de oplossing van het juridische verschil van mening wordt gefrustreerd. In pragma-dialectische termen komt dit motiveringsgebrek neer op een overtreding van de taalgebruiksregel.

3.2 De motivering is voor verschillende uitleg vatbaar

Ook motiveringsklachten die inhouden dat de motivering voor verschillende uitleg vatbaar is, kunnen tot vernietiging van een vonnis leiden. In het volgende voorbeeld is de motivering voor verschillende uitleg vatbaar door de referentiële ambiguïteit van het woord 'zulks'. Het voorbeeld (HR 17 mei 1974, *NJ* 1975, 307) heeft betrekking op een verzoek tot wijziging van het alimentatiebedrag dat een man aan zijn ex-vrouw moet betalen. De man is van oordeel dat het bedrag dat door de rechtbank werd bepaald te hoog is vastgesteld. Het Hof wijst het verzoek van de man op de volgende grond af:

[...] dat de stellingen van de man erop neerkomen, dat de [...] som voor het levensonderhoud van de vrouw te hoog is vastgesteld, doordat bij die uitspraak van onjuiste of onvolledige gegevens is uitgegaan;
dat de man *zulks* (curs. HJP) echter niet aannemelijk heeft gemaakt.

De man gaat in cassatie en brengt tegen de beschikking van het Hof onder andere naar voren dat:

onduidelijk [is], wat het Hof in de overweging 'dat de man *zulks* niet aannemelijk heeft gemaakt' bedoelt met het woord 'zulks'.

De Hoge Raad beoordeelt deze motiveringsklacht als volgt:

dat de motivering van het Hof niet voldoet aan de eisen der wet; dat immers niet duidelijk is waarop het woord 'zulks' betrekking heeft; dat toch het Hof niet doet blijken of naar zijn oordeel geen andere dan reeds bekende gegevens gesteld zijn dan wel de gestelde gegevens onvoldoende zouden zijn komen vast te staan, dan wel de thans verschafte gegevens het Hof niet leiden tot een andere beslissing dan die waarvan wijziging is verzocht.

De Hoge Raad geeft aan dat het woord 'zulks' betrekking kan hebben op drie verschillende beweringen. In de eerste plaats zou het Hof kunnen bedoelen dat er geen nieuwe gegevens zijn. In de tweede plaats kan bedoeld zijn dat er wel nieuwe gegevens zijn aangedragen, maar dat de juistheid van die gegevens niet is komen vast te staan. In de derde plaats kan bedoeld zijn dat die nieuwe gegevens er wel zijn, maar dat die niet tot een ander oordeel leiden.

In dit geval is de Hoge Raad van oordeel dat (referentiële) ambiguïteit in de formulering van de argumentatie van het Hof tot vernietiging van het vonnis leidt. Het feit dat uit drie mogelijke interpretaties geen keuze gemaakt kan worden, resulteert met andere woorden in een overtreding van de taalgebruiksregel. In een arrest uit 1996 (HR 17 november 1995, *NJ* 1996, 666) beoordeelt de Hoge Raad een motiveringsklacht die eveneens betrekking heeft op dubbelzinnig taalgebruik als volgt:

Het middel komt terecht tegen deze overwegingen op. 's Hofs arrest kan op verschillende wijzen worden begrepen en geeft reeds hierom onvoldoende inzicht in 's Hofs gedachtengang.

Met de woorden 'reeds hierom' suggereert de Hoge Raad dat dubbelzinnig taalgebruik een afdoende rechtvaardiging is voor een motiveringsgebrek. Uit de jurisprudentie en de rechtsliteratuur blijkt echter dat niet geconcludeerd mag worden dat een motivering die op verschillende manieren kan worden uitgelegd altijd een motiveringsgebrek oplevert. In een arrest van de Hoge Raad uit 1995 (HR 3 maart 1995, *NJ* 1995, 451) wijst de Advocaat Generaal, Mok, die opvatting zelfs expliciet van de hand:

Dat de enkele mogelijkheid van meer dan een uitleg van overwegingen in een rechterlijke uitspraak ipso facto een motiveringsgebrek meebrengt zou ik willen tegenspreken. In zulk een geval zal, bij aanwending van een rechtsmiddel, de hogere rechter primair moeten nagaan wat bedoeld moet zijn en vervolgens moeten onderzoeken of klachten tegen de overweging in die uitleg stand houden.

Ook in de procesrechtelijke literatuur wordt deze opvatting, onder andere door Veegens (1989), naar voren gebracht. Zij stellen vast dat “als gevolg van het gecompliceerde karakter van talloze te beantwoorden vragen en de soms gebrekkige formulering van de gedingstukken het voor de rechter niet altijd mogelijk is een glashelder eindproduct af te leveren” (p. 290). In de gevallen waarin de Hoge Raad voor de taak wordt gesteld de bestreden uitspraak uit te leggen, tracht de Hoge Raad, volgens Veegens (1989), de gedachtegang van de rechter te reconstrueren. Daarbij gaat de Hoge Raad uit van een vermoeden van juistheid van de beslissing a quo. Vaak kan de gedachtegang van de rechter worden vastgesteld mede aan de hand van de voorafgaande tussenuitspraken of processen-verbaal.

De eis van duidelijkheid die aan de formulering van een vonnis wordt gesteld, houdt dus, net als in de pragma-dialectische benadering, niet in dat de rechter zijn bedoelingen per se expliciet en direct moet formuleren en ook niet dat een procespartij ermee kan volstaan alleen maar een letterlijke betekenis aan de woorden van de rechter toe te kennen. In de pragma-dialectische benadering mag wel van discussianten worden verwacht dat zij *optimaal* formuleren en *optimaal* interpreteren. Van Eemeren & Grootendorst (2000) geven aan dat, ook al valt niet altijd eenvoudig vast te stellen wanneer een formulering of een interpretatie optimaal is, de formuleringen en interpretaties de oplossing van een verschil van mening in elk geval niet in de weg mogen staan.

Waar ter wille van de oplossing van een verschil van mening verduidelijking nodig is, moet volgens Van Eemeren en Grootendorst (2000) gebruik gemaakt kunnen worden van taalgebruiksverklaarders. Dit betreft taalhandelingen door middel waarvan onduidelijk, onbepaald, vaag of ambigu taalgebruik uitgelegd, geëxpliciteerd of gepreciseerd wordt. De protagonist en de antagonist hebben in discussies en debatten altijd het recht om een taalgebruiksverklaarder uit te voeren of om om een taalgebruiksverklaarder te verzoeken.⁵

In een juridische procedure is de situatie echter anders. Als een overweging in een vonnis van de rechter ambigu of onduidelijk is, kan een procespartij de rechter die het vonnis gewezen heeft niet verzoeken een taalgebruiksverklaarder uit te voeren. Omdat de rechter slechts via zijn vonnis spreekt en daarmee zijn bemoeienis met het geschil in principe beëindigt, mag de rechter niet op een verzoek om uitleg of toelichting ingaan. De vermeende ambiguïteit, vaagheid of onduidelijkheid van een overweging kan pas in hoger beroep of in cassatie aan de orde komen.

Als dan bijvoorbeeld de ambiguïteit van een formulering bij de Hoge Raad ter discussie wordt gesteld in de vorm van een motiveringsklacht, gaat de Hoge Raad eerst na of die klacht op een juiste lezing van het vonnis berust. In pragma-dialectische termen gaat de Hoge Raad na of een partij de overweging wel optimaal heeft geïnterpreteerd. Als de klacht op een onjuiste lezing van het vonnis berust, mist de klacht feitelijke grondslag.

In het geval de klacht niet op een onjuiste lezing van het vonnis berust, moet de Hoge Raad de gedachtegang van de rechter reconstrueren. Daarbij kunnen volgens Veegens (1989) “kleine plooiën worden gladgestreken met de overweging dat de rech-

ter ‘kennelijk’ bedoeld heeft te oordelen zoals de Hoge Raad meent dat hij had moeten oordelen” (p. 290). In een onderzoek van Bruinsma (1988) zegt een lid van de Hoge Raad hierover het volgende: “wanneer een beslissing goed is, maar er wordt tegen een slechte motivering een snugger cassatiemiddel ingebracht, dan kleedt de civiele kamer de beslissing aan, met een formulering dat het hof met die passage kennelijk tot uitdrukking heeft willen brengen dat.... Want het heeft absoluut geen zin om een goede beslissing te casseren” (p.18). In de volgende passage uit een arrest (HR 9 oktober 1998, *NJ* 1999, 581) volgt een voorbeeld van de manier waarop de Hoge Raad ‘kleine plooiën gladstrijkt’. Een van de procespartijen heeft in cassatie naar voren gebracht dat het Hof een onbegrijpelijke uitleg aan zijn stellingen heeft gegeven. De Hoge Raad brengt dan het volgende naar voren:

Kennelijk heeft het Hof geoordeeld dat Bakker heeft aangenomen en in de gegeven omstandigheden ook heeft mogen aannemen dat in de aanstelling door Hartman van Cuiper als uitvoerder besloten ligt dat hem een toereikende volmacht is verleend om die overeenkomsten aan te gaan die naar verkeersopvattingen uit de vervulling van deze functie voortvloeien.

Hiermee lijkt de Hoge Raad door middel van een taalgebruiksverklaarder een optimale interpretatie te geven van de overwegingen van het Hof. De Hoge Raad geeft immers een uitleg van wat het Hof heeft bedoeld. Nog afgezien van de vraag of de interpretatie in dit geval optimaal is, wordt deze manier van interpreteren in de jurisprudentie en in de literatuur gekritiseerd.⁶ Barendrecht (1998), bijvoorbeeld, zegt er het volgende over:

In plaats van onvolkomen motiveringen aan te vullen met verhullende frasen als dat de lagere rechter ‘kennelijk heeft geoordeeld dat...’ kan worden uitgesproken dat de motivering niet voldoende is, maar dat zulks niet tot cassatie leidt, omdat de Hoge Raad op basis van het dossier de motivering kan aanvullen op een manier die wel aan de daaraan te stellen maatstaven voldoet (p. 113).

Frasen als ‘kennelijk heeft [de rechter] geoordeeld’ of ‘kennelijk wordt bedoeld’ moeten dus volgens Barendrecht opgevat worden als een indicatie van een motiveringsgebrek dat echter niet tot cassatie leidt omdat Hoge Raad de motivering kan aanvullen. Hij is van mening dat de Hoge Raad openlijk te kennen moet geven waarom de beslissing van de lagere rechter in stand wordt gelaten en dat die overwegingen niet moeten worden verstopt in de weergave van wat de lagere rechter kennelijk heeft geoordeeld. De kritiek van Barendrecht komt er in pragma-dialectische termen op neer dat de Hoge Raad niet kan volstaan met het uitvoeren van een taalgebruiksverklaarder waarmee wordt uitgelegd wat de lagere rechter heeft bedoeld. Het naar voren brengen van een taalgebruiksverklaarder is immers niet aanvaardbaar als over de interpretatie van een overweging nu juist verschil van mening bestaat. In het licht van de motiveringsplicht van de Hoge Raad, mag hij eraan gehouden worden zijn interpretatie te rechtvaardigen op grond van argumenten.

4 Conclusie

In het voorgaande heb ik laten zien dat de rechter in juridische procedures in principe geen formuleringen mag gebruiken die onvoldoende duidelijk of verwarrend dubbelzinnig zijn als daardoor de oplossing van het verschil van mening wordt bemoeilijkt. Net als in alledaagse discussies, wordt van de partij die zich over onduidelijkheid of dubbelzinnigheid van formuleringen beklagt, verwacht dat hij de formuleringen van

de andere partij optimaal interpreteert. De klacht wordt afgewezen als deze berust op een onjuiste lezing van de argumentatie van de rechter. Als onduidelijke of dubbelzinnige formuleringen de oplossing van het geschil niet in gevaar hebben gebracht, is – in pragma-dialectische termen – de taalgebruiksregel niet overtreden. Het is echter niet wenselijk dat de Hoge Raad in zo'n geval volstaat met aan te geven 'wat een lagere rechter kennelijk heeft bedoeld', maar beargumenteert waarom dubbelzinnigheid of onduidelijkheid geen invloed heeft op de oplossing van het verschil van mening.

Noten

1. In Van Eemeren, Grootendorst & Kruiger (1986) worden deze verschillende vormen van onduidelijkheid en ambiguïteit uitgebreid besproken en geïllustreerd.
2. Zie Feteris (1989) over verschillen tussen regels voor juridische procedures en regels voor een kritische discussie. Zie Plug (2000) over hoe een rechterlijke uitspraak kan worden opgevat als een bijdrage aan een kritische discussie.
3. In Plug (2000) wordt nader ingegaan op de overige motiveringsgebreken die tot de onbegrijpelijke motivering worden gerekend.
4. Zie bijvoorbeeld HR 23 april 1993, *NJ* 1993, 372 waarin de Hoge Raad oordeelt dat niet begrijpelijk is welke 'de hiervoor genoemde omstandigheden' zijn.
5. Taalgebruiksverklaarders, die verwijzen naar het taalgebruik, vormen een subtype van de verklaarders dat niet gebonden is aan een geïnstitutionaliseerde context. De voornaamste functie ervan is het vergroten of vergemakkelijken van het begrip van een bepaalde taalhandeling voor de lezer of de luisteraar. Taalgebruiksverklaarders kunnen in elk discussiestadium voorkomen. In de argumentatiefase kunnen ze voorbarige aanvaarding of niet-aanvaarding voorkomen (zie Van Eemeren en Grootendorst, 2000).
6. De annotator van het arrest laat zich zeer kritisch uit over deze interpretatie door de Hoge Raad: "Wat doet de Hoge Raad? Volgens de Hoge Raad heeft het Hof 'kennelijk' geoordeeld dat Bakker iets *heeft aangenomen* en in gegeven omstandigheden ook *heeft mogen aannemen*. (...) Voor zover in deze overweging aan het Hof het oordeel wordt toegeschreven dat Bakker iets 'heeft aangenomen', is zij kennelijk onjuist, zoals iedereen die het arrest van het Hof leest kan zien."

Literatuur

- Barendrecht, J.M. (1998). *De Hoge Raad op de hei. Kwaliteitsbewaking en leiding over de rechtspraak door de civiele cassatie: een analyse en denkrichtingen voor de toekomst*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Bruinsma, F. (1988). *Cassatierechtspraak in civiele zaken. Een rechtssociologisch verslag*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Eemeren, F.H. van & Grootendorst, R. (1982). *Regel voor redelijke discussies*. Dordrecht: Foris.
- Eemeren, F. H. van & Grootendorst, R. (2000). *Kritische discussies*. Amsterdam: Boom.
- Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R. & Kruiger, T. (1986). *Drogredenen. Argumentatieleer 2*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Feteris, E.T. (1989). *Discussieregels in het recht. Een pragma-dialectische analyse van het burgerlijk proces en het strafproces*. Dordrecht: Foris.

Plug

- Plug, H.J. (2000). *In onderlinge samenhang bezien. De pragma-dialectische reconstructie van complexe argumentatie in rechterlijke uitspraken*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Veegens, D.J. (1989). *Cassatie in burgerlijke zaken* (3e ed., bewerkt door E. Korthals Altes & H.A. Groen). Zwolle: Tjeenk Willink.